

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО; ПОРІВНЯЛЬНЕ ПРАВОЗНАВСТВО

Єпринцев П.С.,

*кандидат юридичних наук, доцент,
проректор**Донецького державного університету внутрішніх справ;
директор**Криворізького навчально-наукового інституту
Донецького державного університету внутрішніх справ*

УДК 343.341+343.237

DOI 10.32845/2663-5666.2022.3.14

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД БОРОТЬБИ
З ОРГАНІЗОВАНОЮ ЗЛОЧИННІСТЮ ТА КОРУПЦІЄЮ

Постановка проблеми Організована злочинність займає одне з лідируючих місць серед гострих соціальних хвороб сучасного суспільства. Це негативне соціальне явище нав'язує суспільству свої уявлення про систему цінностей і норми поведінки, намагається вторгтися не лише у сферу економіки, а й у політику, у систему міжнародних відносин [1, с. 446–447]. Можна зробити висновок, що організована злочинність як явище соціального життя хвилює сьогодні всю світову спільноту.

У той же час, організована злочинність являє собою один із найскладніших і найнебезпечніших видів злочинності, який унаслідок розгалуженості сфер її діяльності здатен посягати одночасно на економічні, політичні, правові й моральні сфери суспільства та який загрожує об'єктам кримінально-правової охорони на місцевому, загальнонаціональному й міжнародному рівнях. На XIII Конгресі ООН із попередження злочинності було зазначено, що організована злочинність становить пряму загрозу національній і міжнародній безпеці, стабільності та державності. Вона компрометує соціальні та економічні процеси в державі, що призводить до втрати довіри до демократичних перетворень [2]. Також було наголошено на розширенні міжнародного співробітництва як головного напрямку вдосконалення попередження злочинності, забезпечення системи кримінального правосуддя у руслі ефективності, справедливості [3].

У свою чергу, на наступному, чотирнадцятому Конгресі ООН була прийнята Кіотська декларація щодо розширення можливостей попередження злочинів, кримінального правосуддя та верховенства права, в якій наголошено на тому, що злочинність стає все більш трансна-

ціональною, організованою та багатогранною, а злочинці все частіше використовують нові та передові технології, включаючи Інтернет, для здійснення своєї незаконної діяльності, створюючи таким чином безпрецедентні виклики у запобіганні та боротьбі з наявними злочинами, а також нові та новітні форми злочинної діяльності [4].

Таким чином, варто наголосити, що міжнародно-правові документи наголошують на важливості відповідального державного управління, активних дій, що сприяють соціальним і політичним реформам, боротьбі з корупцією і зловживаннями владою, підтримки принципу законності у державі й захисту прав людини. Заходи, спрямовані на зменшення частки тіньової економіки (завдяки прогресивним податковим реформам), захист об'єктів соціальної інфраструктури, комунального господарства від впливів злочинних організацій були важливими складовими позитивного зарубіжного досвіду щодо контролю над організованою злочинністю.

Водночас, відповідно до Стратегій національної безпеки та боротьби з організованою злочинністю (2020 р.) пошук нових шляхів і відповідей на виклики й випередження транснаціональних організованих загроз та корупції в умовах військових дій, агресії та внутрішньої нестабільності, обумовлює дослідження міжнародного механізму захисту від таких вкрай небезпечних кримінальних протиправних дій.

Метою статті є теоретико-правова оцінка міжнародного досвіду боротьби з організованою злочинністю та корупцією й концептуальне бачення удосконалення такої діяльності за допомогою кримінологічних засобів. Основні **завдання** статті сформульовані відповідно поставле-

ній меті, а саме – розкрити головні міжнародні напрями боротьби з організованою злочинністю та корупцією, визначити місце України у такій діяльності, виокремити проблемні питання та шляхи їх вирішення в контексті діяльності вітчизняних органів кримінальної юстиції.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв’язання даної проблеми. Цінними для автора є праці вчених, що у різні часи досліджували питання міжнародно-правового механізму запобігання кримінальним протиправним діям, зокрема О. М. Бандурки, О. Ю. Бусол, В. В. Василевича, Б. М. Головкина, В. В. Голіни, О. М. Джужі, М. Г. Колодяжного, О. М. Литвинова, Є. С. Назимка, А. В. Савченка, Є. Л. Скулиша, В. М. Трепака, В. І. Шакуна та інших, які внесли вагомий вклад у розроблення зазначеної проблематики. Поряд з тим роботи згаданих авторів не вичерпують потреби у комплексному дослідженні міжнародного досвіду боротьби з організованою злочинністю та корупцією в сучасних умовах, кримінологічних засад участі України у таких заходах, а також імплементації кращих зарубіжних практик у правоохоронну діяльність.

Вклад основного матеріалу. Практичний досвід правових держав світу у сфері запобігання корисливим насильницьким злочинам, що вчиняються організованими злочинними групами, дає змогу сформувати уявлення про основи передової національної стратегії, вироблення якої сьогодні необхідне в Україні.

Однак, на міжнародному симпозіумі з проблем боротьби з організованою злочинністю та тероризмом, що проходив у США (м. Чикаго, 1989) з доповіді представника Інтерполу прозвучала думка про те, що існують країни, які не в змозі боротися з організованою злочинністю через відсутність надійної правової слабкої технічної оснащеності правоохоронних органів, неможливості простежити потоки «брудних» грошей. І якщо не надати їм допомогу, то через 10–20 років світова спільнота може мати справу з величезними мафіозними державними, політичними структурами, і тоді боротьба з організованою злочинністю може стати просто безперспективною [5, с. 145].

Відкинувши непотрібні амбіції, наше суспільство змушене було визнати, що ці фактори, що перешкоджають ефективній протидії організованій злочинності, характерні і для нашої країни. Про це свідчить тривожні тенденції поширення злочинності. Наше суспільство зіштовхнулося саме з тією ситуацією, коли кра-

ще сміливо оцінити загрозу, ніж недооцінювати її. Ризик надзвичайних негативних наслідків дуже великий.

Досвід боротьби з організованою злочинністю за кордоном являє безперечний інтерес для нас, але навряд чи можливе його повсюдне копіювання та механічне перенесення до наших умов [6, с. 26–27].

Серед величезної кількості точок зору визначення поняття організованої злочинності, з урахуванням всього різноманіття запропонованих рішень і підходів до цієї проблеми виникає закономірне питання: як іменувати об’єднання організованих злочинців?

Майже кожен автор має свою термінологію. Існують такі терміни, як «злочинний синдикат», «злочинна конфедерація», лідерів називають «прем’єр-міністрами злочинного світу», керівні органи – «комісією», «радою», «радою директорів», «тіньовим урядом».

Як би там не було, організована злочинність сьогодні є найвищою формою розвитку злочинності. Це один із видів великого бізнесу, що дозволяє отримувати максимальні доходи. Головна мета організованої злочинності – монополізувати певні ринки і таким чином забезпечити себе постійними високими прибутками.

Інша специфічна риса організованої злочинності – це її тісні зв’язки з правоохоронною системою, органами юстиції, влади та управління, що налагоджуються з метою підтримки сприятливих і безпечних умов своєї діяльності. Усе це досягається завдяки наявності корупції в органах влади та державного управління.

Ступінь захищеності кожної держави перед зовнішніми загрозами, у тому числі збройною агресією, перебуває у безпосередній залежності від внутрішньої стабільності, міцності національного державного апарату, ефективності політичної влади на усій державній території. У цьому контексті саме корупція найчастіше виступає основною внутрішньодержавною причиною політичних та економічних криз. Треба погодитись, що вона має широкий вплив на усі соціуми, оскільки підриває демократію і верховенство права, а також призводить до порушень прав людини, викривлень ринків, зниження якості життя і дозволяє організованій злочинності, тероризму та іншим загрозам безпеки людей процвітати. Цей негативний феномен можна виявити в усіх країнах – великих і малих, багатих і бідних – але саме в країнах, що розвиваються, його наслідки є найбільш руйнівними [7, с. 94].

Корупція – це головна зброя організованих

злочинців, яка використовується для забезпечення імунітету кримінальних угруповань, створення безпечних умов їхньої незаконної діяльності.

Друге після корупції місце у процесі зміцнення та розвитку мафії займає підкуп. Третім наріжним каменем у фундаменті організованої злочинності є насильство чи загроза його застосування. Мафія завжди вдавалася до найвитонченіших, жорстоких методів для усунення неугодних та ліквідації слідів.

Таким чином, у кримінологічному сенсі до поняття організованої злочинності входить наявність об'єднань злочинців, які мають стійку внутрішню структуру, які у змові з корумпованими представниками органів влади, управління та бізнесу, використовуючи методи насильства та залякування (у ряді випадків вступаючи в змову з іншими злочинними об'єднаннями), встановлюють свій контроль над різними сферами незаконної діяльності та здійснюють її на постійній основі з метою отримання значних доходів. Ця незаконна діяльність організованих злочинців тісно пов'язана з їх участю в легальному бізнесі, куди вони проникають, найчастіше використовуючи методи шантажу, погроз та прямого насильства.

Отже, організована злочинність – це довготривала змова кримінальних елементів на основі організованої структури, учасники якої, які рухаються прагненням до наживи, використовують корупцію, методи насильства та залякування для отримання кримінальних доходів [8, с. 445–446].

Як ми вже зазначали, основою організованої злочинності є злочинні організації. У цих спільнотах зі складною соціально-психологічною ієрархією, досить чітким розподілом ролей та функцій, підпорядкуванням низових ланок найвище виняткове значення має лідер чи лідуюче ядро.

Усередині злочинних організацій формується «ядро» з найактивніших учасників. Саме «ядро» за своїм складом неоднорідне. «Верхушку» зазвичай складають особи зі стійкою антигромадською орієнтацією, які стають керівниками, своєрідним «мозковим центром» організації. Цей центр, поруч із здійсненням функцій управління, виробляє комплекс неформальних норм, порушення яких тягне у себе застосування різних санкцій, до фізичного знищення [9, с. 8–9].

Отже, вся кримінальна еліта складається з двох частин. Перша – це великі розкрадачі,

ділки, основний сенс життя яких – накопичення значних матеріальних цінностей, особисте збагачення та досягнення влади. Вони більше розвинені, їх тенденції до домінування, лідерства, управління оточенням, честолюбство, цілеспрямованість. Їх поведінка свідчить про підвищену самооцінку та високий рівень домагань.

Аналогічні риси має інша група лідерів з числа загальнокримінальних злочинців. Особливо це стосується тих, що тривалий час перебувають у місцях позбавлення волі. Як засвідчили дослідження [10, с. 48–49]. Вони користуються значним авторитетом у кримінальній сфері, їх лідерські здібності та вміння управляти оточуючими психологічно забезпечуються емоційною холодністю, що блокує або суттєво обмежує суб'єктивні можливості до співпереживання.

Результати нашого дослідження [10] дозволяють дати узагальнену характеристику окремих лідерів організованих угруповань здирників та розкрадачів.

Лідери злочинних організацій здирників: вік – 30-40 років; освіта середня спеціальна; наявність організаторських здібностей; гарний фізичний розвиток; вольові, зухвалі, холоднокровні; самовпевнені; як правило, мають одну-дві судимості за грабїж, розбій, вимагання; жорстокі у поводженні з підлеглими; цілеспрямовані та заповзятливі; що мають нелегальний бізнес (контрабанда, гральний тощо); найчастіше формально числяться у підконтрольних їм чи власних фірмах; користуються авторитетом у кримінальному світі даного регіону (міста, району, області).

Лідери злочинних організацій розкрадачів: вік від 40 до 50 років; освіта середня спеціальна або вища; зазвичай це керівні працівники середнього та вищого рангу (начальники цехів, керівники підприємств); дипломатичні у спілкуванні; мають аналітичний склад мислення; прагнуть заручитися підтримкою зверху; розважливі та хитрі; цілеспрямовані та заповзятливі; гнучкі у виборі засобів для досягнення мети; юридично підготовлені; судимості, як правило, відсутні.

Вінчає піраміду злочинної організації «елітна» групи, свого роду бюрократія, представники якої здійснюють у системі організаторські функції, тобто «нагляд» за злочинністю в цілому; пошук нових сфер додатків кримінальної активності; розроблення заходів, спрямованих на подальшу монополізацію напрямів кримінальної діяльності; зміну стратегії і тактики функціонування організації залежно від со-

ціально-економічних умов, що змінюються; удосконалення нормативно-ціннісної системи спільноти; контроль за роботою груп забезпечення, безпеки та управління ними.

Окрім еліти та безпосередніх виконавців існують ще дві групи. Першу складають корисні кримінальній організації корумповані працівники державного апарату, зокрема правоохоронних органів. Друга група складається з осіб, як правило, що безпосередньо не вчиняють кримінальні дії [11, с. 254–255]. До їхніх обов'язків входить вирішення конфліктних ситуацій всередині організації, збір «податків» з виконавців, практичне забезпечення сходок лідерів, контроль за дотриманням норм поведінки та традицій злочинців, у тому числі в місцях позбавлення волі, надання матеріальної підтримки членам організації, їхнім близьким родичам та членам сімей.

Цю групу можна назвати групою «забезпечення», а виділену групу можна позначити групою «безпеки». До неї входять корумповані чиновники, юристи, лікарі, економісти, журналісти тощо.

Вони забезпечують ефективність діяльності злочинної організації: підтримують високий соціальний престиж осіб із елітної групи, створюють умови, що перешкоджають організації ефективної боротьби з організованою злочинністю у цьому регіоні; компрометують або нейтралізують працівників різних контролюючих правоохоронних органів, які протистоять кримінальному світу; консультують злочинців із правових питань; роз'яснюють членам організації форми та методи діяльності правоохоронних органів; забезпечують їх документами прикриття (наприклад, медичного характеру, а трудової зайнятості).

Найбільш розвинена система норм, спрямована на боротьбу з організованою корумпованою злочинністю, міститься у кримінальному законодавстві США. В американській кримінально-правовій доктрині та законодавстві зазвичай розрізняють:

- 1) власне хабарництво як зазіхання діяльності публічної адміністрації;
- 2) так зване комерційне хабарництво;
- 3) хабарництво, пов'язане з діяльністю профспілок;
- 4) хабарництво у сфері спорту.

У зразковому Кримінальному кодексі США запропоновано встановити кримінальну відповідальність публічних службовців за прийняття подарунків з боку осіб, які перебувають у їхній

юрисдикції. У цьому виділяються кілька категорій громадських службовців:

1) посадові особи, які здійснюють розпорядчі функції, що проводять інспектування або розслідування, здійснюють судочинство від імені держави або охорону засуджених. Їм заборонено приймати майнові блага від особи, що свідомо для них перебувають у сфері дії таких розпорядчих функцій, інспектування, розслідування та охорони;

2) посадові особи, які мають відношення до державних контрактів та майнових угод. Вони не повинні приймати майнові блага від особи, яка свідомо для них зацікавлена у контракті чи майновій угоді;

3) посадові особи, які здійснюють судові чи адміністративні функції. Ці особи не можуть приймати майнові блага від особи, яка свідомо для них зацікавлена або може бути зацікавлена у вирішенні питання, що перебуває на розгляді громадського службовця;

4) посадові особи законодавчих установ. Їм забороняється отримання майнових благ від особи, свідомо їм зацікавленою у прийнятті такого законопроекту, укладанні угоди чи виробництві, що належить до компетенції законодавчого установи, його комісії чи органу [12].

Водночас зразковий Кримінальний кодекс США передбачає низку винятків, коли отримання публічним службовцем майнового блага не вважається правопорушенням, до таких віднесено випадки отримання:

1) винагород, запропонованих законом, інших благ, за які одержувач надає законне зустрічне задоволення або на які він має право претендувати;

2) подарунків іноземними громадянами та особами без громадянства інших благ, наданих у зв'язку з спорідненістю чи іншими особистими, професійними чи діловими відносинами;

3) незначних благ, пов'язаних з особистими, професійними або діловими контактами і не створюють серйозної небезпеки неупередженості посадових осіб [13, с. 350–351].

У законодавстві США про поліцію також зазначається, що полісмен після роботи не має права продовжити свої охоронні чи розшукові функції за додаткову плату. У полісмена не має бути родичів, які є власниками казино, магазинів, кафе тощо. Усі ці обмеження спрямовані на боротьбу із прихованими формами корупції.

Головна відмінна якість організованої зло-

чинності – це її зрощування із владними структурами. З цього погляду кримінальний світ пострадянських держав мало відрізняється від американського. Організована злочинність у цих країнах жодною мірою не обмежує свою діяльність певною сферою, вона прагне проникнути і у владні структури, використовуючи при цьому підкуп чиновників, хабар. Тут немає партійних симпатій та антипатій, немає й інтересу до політичного кредо того чи іншого кандидата на виборну посаду – для організованої злочинності найважливіше створити атмосферу, в якій можна діяти безкарно.

Висновки. Сьогодні, аналіз міжнародного досвіду боротьби з організованою злочинністю та корупцією свідчить, що за сучасних умов такі кримінальні протиправні прояви створюють реальну загрозу демократичному розвитку та національній безпеці більшості країн світу. Кримінальні елементи, маючи тісні міжрегіональні та міжнародні зв'язки, все частіше спрямовують свої зусилля на встановлення контролю над найбільш прибутковими сферами національних відносин. А тому, відсутність єдиної національної концепції запобігання організованій злочинності в Україні, неузгодженість загальнодержавних, регіональних, галузевих державних цільових програм профілактики кримінальних правопорушень за відповідними напрямками не сприяє запобіганню злочинності в країні, позаяк боротьба зі злочинністю давно перетворилася на глобальну світову проблему, яка набула не лише національного, а й міжнародного, транснаціонального характеру.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Кримінологія: підручник / за заг. ред. докт. юрид. наук, проф. О. М. Джужі та В. В. Чернея. Київ: ФОП Маслаков, 2020. 612 с.
2. Збірник актів нормативно-правового регулювання фінансово-економічної безпеки / упоряд.: О. М. Кубецька, Я. С. Палешко, Д. Б. Санакоєв, О. В. Неклеса. Дніпро, ДДУВС, 2019. 312 с.

Єпринцев П.С. МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД БОРОТЬБИ З ОРГАНІЗОВАНОЮ ЗЛОЧИННІСТЮ ТА КОРУПЦІЄЮ

У статті здійснений аналіз останніх Конгресів Організації Об'єднаних націй щодо попередження злочинів, кримінального правосуддя та верховенства права, який засвідчив глибоку стурбованість світової спільноти щодо транснаціональності, організованості та багатогранності злочинності.

Констатовано, на специфічній рисі організованої злочинності – тісні зв'язки з правоохоронною системою, органами юстиції, влади та управління, що налагоджуються з метою підтримки сприятливих і безпечних умов своєї діяльності. Усе це досягається завдяки наявності корупції в органах влади та державного управління. Здійснено аналіз найбільш розвиненої системи норм, спрямованих на боротьбу з організованою корумпованою злочинністю, що міститься у кримінальному законодавстві Сполучених Штатів Америки. Головна відмінна якість організованої злочинності – це її зрощування із владними структурами. З цього

3. Дохійська декларація про включення питань запобігання злочинності та кримінального судочинства до ширшого порядку денного ООН з метою вирішення соціальних та економічних проблем і сприяння забезпеченню верховенства права на національному й міжнародному рівнях, а також участі громадськості: Тринадцятий Конгрес ООН із запобігання злочинності та кримінального судочинства, Катар, Доха, 2015 р. Резолюція Генеральної Асамблеї 70/174.

4. Кіотська декларація щодо розширення можливостей попередження злочинів, кримінального правосуддя та верховенства права: на шляху до виконання Програми сталого розвитку до 2030 року, прийнята 14 Конгресом ООН з попередження злочинності та кримінального правосуддя (Кіото, Японія, 7–12 березня 2021 року). ООН Нью-Йорк. 2021 рік. 22 с. URL: <https://bit.ly/31njfxd>

5. Верченко Л. С. Система та компетенція правоохоронних органів США, які протидіють організованій злочинності. *Право і суспільство*. 2009. № 5. С. 141–147.

6. Цимбалюк В. Організація та координація боротьби з організованою транснаціональною кіберзлочинністю. *Право України*. 2003. № 2. С. 26–27.

7. Трепак В. М. Протидія корупції в Україні: теоретико-прикладні проблеми: монографія. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2020. 444 с.

8. Скулиш Є. Л. Транснаціональна організована злочинність: проблема визначення та основні ознаки. *Держава і право*. Київ, 2005. Вип. 30. С. 445–449.

9. Потєбенько М. О. Координація боротьби з організованою злочинністю і корупцією в Україні та за кордоном. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. Київ, 2001. Вип. 4. С. 8–11.

10. Організована злочинність в Україні та країнах Європи: навч. посіб. / Джужа О. М., Василевич В. В., Кулакова Н. В. та ін.; за заг. ред. проф. О.М. Джужі. Київ: Київськ. нац. ун-т внутр. справ, 2007. 247 с.

11. Шандула А. А. Проблеми профілактики організованої злочинності. *Актуальні проблеми боротьби зі злочинністю на етапі реформування кримінального судочинства*. Запоріжжя, 2002. Ч. 2 С. 254–257

12. Романюк Б. В. Світовий досвід створення та функціонування інституцій з попередження та боротьби з корупцією. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2010. № 22. С. 3–12.

13. Савченко А. В. Кримінальне законодавство України та федеральне кримінальне законодавство Сполучених Штатів Америки: комплексне порівняльно-правове дослідження: монографія. Київ: КНТ, 2007. 596 с.

погляду кримінальний світ пострадянських держав мало відрізняється від американського. Організована злочинність у цих країнах жодною мірою не обмежує свою діяльність певною сферою, вона прагне проникнути і у владні структури, використовуючи при цьому підкуп чиновників, хабар.

Проведений аналіз зарубіжного досвіду боротьби з організованою злочинністю та корупцією дозволив стверджувати, що за сучасних умов такі кримінальні протиправні прояви створюють реальну загрозу демократичному розвитку та національній безпеці більшості країн світу. Кримінальні елементи, маючи тісні міжрегіональні та міжнародні зв'язки, все частіше спрямовують свої зусилля на встановлення контролю над найбільш прибутковими сферами національних відносин. А тому, відсутність єдиної національної концепції запобігання організованій злочинності в Україні, неузгодженість загальнодержавних, регіональних, галузевих державних цільових програм профілактики кримінальних правопорушень за відповідними напрямками не сприяє запобіганню злочинності в країні, позаяк боротьба зі злочинністю давно перетворилася на глобальну світову проблему, яка набула не лише національного, а й міжнародного, транснаціонального характеру.

Ключові слова: організована злочинність, корупція, конвенція, організована група, зарубіжний досвід, боротьба, запобігання.

Yepryntsev P.S. EXPERIENCE IN FIGHTING ORGANIZED CRIME AND CORRUPTION ABROAD

The article analyzes the last Congresses of the United Nations Organization on crime prevention, criminal justice and the rule of law, which proved the deep concern of the world community about the transnationality, organization and multifaceted nature of crime.

It was established that a specific feature of organized crime is close ties with the law enforcement system, justice, government and management bodies, which are established in order to maintain favorable and safe conditions for their activities. All this is achieved thanks to the presence of corruption in the authorities and state administration. An analysis of the most developed system of norms aimed at combating organized corrupt crime contained in the criminal legislation of the United States of America is carried out. The main distinctive quality of organized crime is its fusion with power structures. From this point of view, the criminal world of the post-Soviet states differs little from the American one. Organized crime in these countries in no way limits its activities to a certain sphere, it seeks to penetrate into power structures, using at the same time the bribery of officials and bribes.

The analysis of the foreign experience of combating organized crime and corruption made it possible to state that under modern conditions, such criminal illegal manifestations pose a real threat to democratic development and national security of most countries of the world. Criminal elements, having close interregional and international ties, increasingly direct their efforts to establish control over the most profitable spheres of national relations. And therefore, the lack of a unified national concept for the prevention of organized crime in Ukraine, the inconsistency of state-wide, regional, sectoral state targeted programs for the prevention of criminal offenses in the relevant areas does not contribute to the prevention of crime in the country, since the fight against crime has long since turned into a global world problem that has acquired not only national, but also international, transnational in nature.

Key words: organized crime, corruption, convention, organized group, foreign experience, struggle, prevention.